

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

(Ἄρ. 2)

**ΤΑ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΑ
ΜΝΗΜΑΤΑ**

ΛΕΥΚΩΣΙΑ - ΚΥΠΡΟΣ

1964

ΙΕΡΟΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΜΑ

ΤΑ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΑ ΜΝΗΜΑΤΑ

Ο ΑΓΩΝ του 1955 - 59, τόν όποιον διεξήγαγεν ή Ε.Ο.Κ.Α. εις την Κύπρον ήτο άσυνήθης δια πολλά πράγματα, και πρωτίτως δια τώ πνεύμα τής θυσίας. Η μεγάλη αντίθεση, ή όποια έχωριζε τούς αντιμαχομένους ώς πρός την έκτασιν τών υλικών μέσων του πολέμου και τώ ύψος τών ήθικών επιδιώξεων αυτού έδιδεν εις τώ πνεύμα τής θυσίας πρωταρχικήν θέσιν μεταξί τών Κυπρίων άγωνιστών. Οί "Αγγλοι έπολεμούσαν δια νά κρατήσουν μίαν άποικίαν. Οί Κύπριοι έπολεμούσαν δια νά φανούν συνεπείς πρός τά ιδεώδη του άνθρωπισμού, τής έλευθερίας και την έλληνικήν των παράδοσιν.

Τώ πνεύμα τούτο τής θυσίας έκδηλούται κατά τρόπον άσύγκριτον εις τά όλοκαυτώματα του Μαχαιρά, του Δικώμου και του Λιοπετρίου, όπου οί ήρωες, παρ' όλον ότι ειχον την δυνατότητα νά ζήσουν, έπροτίμησαν συνειδητώς τόν θάνατον. Έκδηλούται περιπλέον εις την θυσίαν τών 9 άπαγχονισθέντων υπό του άρχηγού του Βρετανικού Στρατιωτικού Έπιτελείου Χάρτιγκ, όπου τώ ήρωϊκόν πνεύμα συνδυάζεται κατά τρόπον μοναδικόν με τώ τραγικόν μεγαλείον. Έπί ήμέρας πολλάς οί μάρτυρες ούτοι τής άγχόνης έκκρατούντο μετά πρωτοφανούς σκληρότητος εις τά κελλία τών μελλοθανάτων, από όπου άντίκρυζον τώ έφιαλικόν θέαμα τής άγχόνης. "Ομως κανείς δέν έλιποψύχησεν. Άντιθέτως έβάδισαν πρός τώ ικρίωμα με τώ δράμα τής Έλλάδος και τής Ένώσεως, με υπέρ-άνθρωπον αυτοσυγκράτησιν, χωρίς νά ίκετεύσουν, χωρίς νά φωνάζουν. "Ο νεαρός έφηθος Παλληκαρίδης έζήτησε νά οδηγηθή εις τώ ικρίωμα υπό τούς ήχους του πενθίμου έμβατηρίου τής Ηρωϊκής Συμφωνίας του Μπετόβεν, ό δέ Πατάτσος έβάδισεν άκλόνητος πρός τόν θρόνον ψάλλων τώ «"Οτε κατήλθες πρός τόν θάνατον...».

Απηγχονίσθησαν έν όλω 9 άγωνιστάι, ταφέντες εις τμήμα τής αύλής τών Κεντρικών Φυλακών Λευκωσίας, προχείρως διασκευασθέν εις νεκροταφείον. Οί άπαγχονισθέντες είναι οί έξής κατά χρονολογικήν σειράν έκτελέσεως: Μιχαήλ Καραολής (10.5.1956), Άνδρέας Δημητρίου (10.5.1956), Χαρίλαος Μιχαήλ (9. 8.1956), Άνδρέας Ζάκος (9.8.1956), 'Ιάκωβος Πατάτσος (9.8.1956), Μιχαήλ Κουτσόφτας (21.9.1956), Στέλιος Μαυρομάτης (21.9.1956), Άνδρέας Παναγίδης (21.9.1956) και Ευαγόρας Παλληκαρίδης (14.3.1957).

Είς τόν ίδιον περίβολον έχουν ένταφιασθή υπό τών Βρετανών και έτεροι τέσσαρες ήρωες του Άγώνος, τούς όποιους αί Βρετανικά Άρχαί του Τόπου δέν έτόλμησαν νά παραδώσουν εις τούς οικείους των πρός δημοσίαν ταφήν, φοβούμεναι τας λαϊκάς έκδηλώσεις. Οί ήρωες είναι οί έξής: Μάρκος Δράκος (19.1.1957), Γρηγόριος Αύξεντίου (3.3.1957), Στυλιανός Λένας (28.3.1957) και Κυριάκος Μάτσης (19.11.1958).

Τέσσαρες τάφοι περιλαμβάνουσιν άνά δύο νεκρούς, ήτοι, εύρίσκονται έντός του αυτού τάφου, Δημητρίου και Λένας, Ζάκος και Μάτσης, Παναγίδης και Κουτσόφτας, και Αύξεντίου και Παλληκαρίδης.

Τώ σεμνόν τούτο νεκροταφείον άποτελεί τώ ιερώτερον προσκύνημα του Κυπριακού Λαού, έκλήθη δέ ως έκ τής φύσεώς του «Φυλακισμένα Μνήματα».

Θαυμάσιον πίνακα τών «Φυλακισμένων Μνημάτων» νεοπριμιτιβιστικής τεχνοτροπίας έφιλοτέχνησεν ό Κύπριος καλλιτέχνης, κ. Πολ. Γεωργίου, τόν όποιον έδώρησεν εις τόν Πρόεδρον τής Δημοκρατίας Άρχιεπίσκοπον Μακάριον.

"Ο χώρος τών «Φυλακισμένων Μνημάτων» επικοινωνεί αρχικώς μετά τής άγχόνης, έκ τής όποιας μετεφέροντο οί νεκροί πρός ταφήν υπό τών Βρετανών στρατιωτών, δια νά μη γνωρίζη ούτε ό Έλλην Ιερεύς τόν άκριβή τόπον τής ταφής έκάστου ήρωος. Τώ υπάρχον σχεδιάγραμμα διέσωσεν Έλλην άστυνομικός, παραλαβών τούτο έκ τών χειρών Άγγλου συναδέλφου του.

"Ο μεταξύ τής άγχόνης και τών «Φυλακισμένων Μνημάτων» χώρος προωρίζετο υπό τών Βρετανών ως δεύτερον νεκροταφείον δια τούς μέλλοντας νά έκτελεσθούν. Δια τόν εύτερεπισμόν του χώρου τούτου — ή ιερότης του χώρου τών «Φυλακισμένων Μνημάτων» δέν πρόκειται νά διαταραχθή δι' ούδενός έξωτερικού εύτερεπισμού — κατηρτίσθη υπό τής Έτροπής Μνημείων τής Κοινοτικής Συνελεύσεως σχεδίων, τώ όποιον δέν έξετελέσθη εισέτι.

Μετά την άπελευθέρωσιν τής Νήσου ή άγχονη, είσηγήσει του Άρχιεπισκόπου Μακαρίου, καθηγιασθη, νέα δέ άγχόνη δια την έκτέλεσιν τών εγκληματιών έκτίσθη εις άλλο σημείον τών φυλακών. Τώ 1963 κατόπιν διασθημάτων του Μουσείου Άγώνος ή

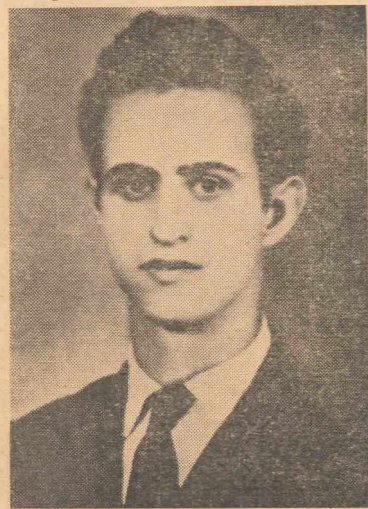
άγχονη και τά κελλία τών μελλοθανάτων περιελήφθησαν εις την αυτήν μνημειακήν ένότητα. Άκοίμητος κανδήλα καίει πρός τών τάφων τών 13 ήρώων, σύμβολον τής άκοιμήτου άφοσίωσεως του Κυπριακού Λαού εις την μνήμην τών έλευθερωτών του.



ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Μιχαήλ Καραολής, εκ Παλαιχωρίου, κρατικός υπάλληλος, έτών 23. Υπόδειγμα φιλομαθούς νέου και εύσυνεϊδότης υπάλληλου. Είς τόν άγώνα εισήλθεν εκ τών πρώτων. Συνελήφθη με την κατηγορίαν, ότι έξετέλεσε τόν άστυνομικόν Πουλήν. Ή δίκη του υπήρξε παρωδία δίκης. Απηγχονίσθη την 10ην Μαΐου του 1956 είς τας Κεντρικάς Φυλακάς Λευκωσίας, έν μέσω τής Παγκοσμίου κατακράυγης.

Είς έπιστολήν του γραφέισαν την προτεραίαν του θανάτου



του εξέφραζε την πικρίαν του, διότι δέν του έπέτρεψαν να άποχαιρητήση τούς στενούς συγγενείς του: «Μέ άπόλυτον ψυχικήν γαλήνην σάς άπευθύνω τόν λόγον του ύστάτου άποχαιρειτισμού, χωρίς να άποκρύπτω την πικρίαν, πού μου έπροκάλεσε ή στέρησις μιάς άποχαιρειτιστηρίου έπισκέψεως εκ μέρους τών πλέον στενών τούλάχιστον συγγενών».

★

Άνδρέας Δημητρίου, έξ Αγίου Μάμαντος Λεμεσού, ιδιωτικός υπάλληλος, έτών 22. Έκ τών πρώτων άγωνιστών τής Ε.Ο.Κ.Α. Συνελήφθη, διότι έπυροβόλησεν Άγγλον πράκτορα τής Ίντέλλιτζενς είς Άμμόχωστον. Απηγχονίσθη είς τας Κεντρικάς Φυλακάς Λευκωσίας συγχρόνως με τόν Καραολήν. Οί τελευταίοι του λόγοι ήσαν:

«Λυπούμαι πού δέν θα δώ την Κύπρο μας έλευθερη. Όμως



δέν με φοβίζει ο θάνατος, γιατί ή ζωή είναι περιττή μέσα στη σκλαβιά. Ζήτω ή λευτεριά. Γειά σας».

★

Χαρίλαος Μιχαήλ, εκ Γαλήνης, υπάλληλος τής Κυπριακής Μεταλλευτικής Έταιρείας, έτών 23. Κατεδικάσθη είς θάνατον, διότι συμμετέσχε τής μάχης τών Σόλων, παρά την άρχαίαν Αίπειαν, παρ' όλον ότι αυτός ού-



τος ο Άγγλος ταγματάρχης Κούμπ, έναντίον του όποιου έγινε το ή άπόπειρα, καταθέτων

εις τó Εϊδικόν Δικαστήριον είπεν, ότι δέν ήδύνατο να συσχετίση οϊονδήποτε τών κατηγορουμένων — ο έτερος τών κατηγορουμένων, ήτο ο Ζάκος — με την χρησιμοποίησιν όπλου. Απηγχονίσθη μετά του Πατάτσου και του Ζάκου την 9.8.1956. Τόσον ούτος όσον και οί μετ' αυτού άπαγχονισθέντες διετήρησαν τó ήθικόν των μέχρι τής τελευταίας στιγμής. Αί τελευταίοι του λέξεις ήσαν: «Ή μεγαλύτερα μας εύχή είναι να άντικρύσετε με ψυχραιμίαν την είδησιν του άπαγχονισμού μας, όπως άκριβώς την άντικρύζομεν και ήμεϊς».

★

Άνδρέας Ζάκος, εκ Λινούς, σχεδιαστής είς την Μεταλλευτικήν Έταιρείαν Ξερού, έτών 24. Συνελήφθη παρά τούς άρχαίους Σόλους (Μερσινάκι) όπου έπεσεν ο ήρωσ Μούσκος. Κατεδικάσθη είς θάνατον επί συμμετοχή είς την γνωστήν μάχην τών Σόλων, παρ' όλον ότι ο κύριος μάρτυς τής ύποθέσεως, ταγμα-



τάρχης Κούμπ, κατέθεσεν, ότι δέν ήδύνατο να τόν συσχετίση με την κατοχήν ή την χρήσιν όπλου. Ο Άγγλος ειδικός δικαστής Σόου εκδίδων την καταδικαστικήν άπόφασιν είπε τά έξής: «Άνδρέα Ζάκο! Είσαι νέος με έξαίρετον χαρακτήρα, και τέκνον μιάς πολύ έντίμου οικογενείας. Τό δικαστήριον λυπείται πού θλέπει ένα νέον ως σύ

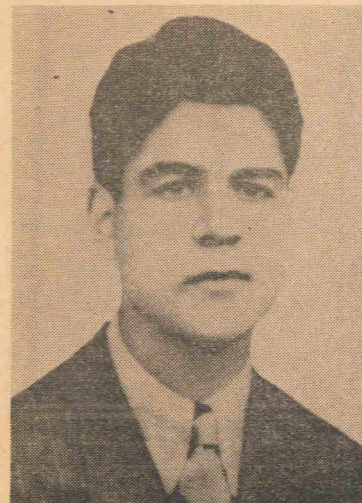
βαρυνόμενον με μίαν τόσον σοβαράν κατηγορίαν. Καταδικάζεσαι είς θάνατον». Ή τελευταία του εύχή ήτο: «Είθε να είμεθα οί τελευταίοι Έλληνες Κύπριοι πού έκτελούμεθα από τούς Άγγλους».

Είς την τελευταίαν έπιστολήν του Παναγίδη προς τόν άδελφόν του άναφέρονται τά έξής: «Μάθε άκόμη, ότι ο Ζάκος και οί άλλοι πέθαναν με ύπερηφάνεια. Τραγουδούσαν μισή ώρα πριν έκτελεσθούν και την ώρα τής έκτελέσεως φώναζαν ύπέρ τής έλευθερίας».

★

Ίάκωβος Πατάτσος, εκ Λευκωσίας, τυπογράφος, έτών 22. Κατεδικάσθη είς θάνατον με την κατηγορίαν, ότι έπυροβόλησεν έναντίον Τούρκου άστυνομικού. Είς την πραγματικότητα άλλος έπυροβόλησεν έναντίον του άστυνομικού, ή δέ κατηγορία ούδόλωσ ήδυνήθη να συσχετίση τόν Πατάτσον με τόν πυροβολισμόν.

Ήτο νέος τρέφων μεγάλην κλίσιν προς τά θεία. Είς έπιστολήν του εκ τών κελλίων τών μελλοθανάτων προς έξαδέλφην

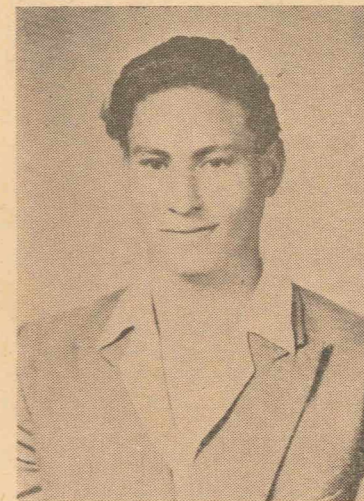


του έγραφε: «Περιμένω να φθάση ή ώρα του λυτρωμού. Αισθάνομαι την ψυχήν μου να σκιριτά από χαράν. Περιμένω την ώραν εκείνην πού θα πετάξη έλευθερη είς την άγκάλην του Ουρανού Πατρός... Κλείω την έπιστολήν μου με τó άθάνατον ρητόν παρμένον από την Άγίαν Γραφήν «μακάριοι οί νεκροί, οί έν Κυρίω άποθνήσκοντες άπ' άρτι... Τά δέ έργα αυτών ακολουθει μετ' αυ-

τών». Όλίγα λεπτά πρό τής έκτελέσεώς του έψαλλε μετά τών μελλοθανάτων συντρόφων του την όγδόην ώδήν του Κανόνος του Μεγάλου Σαββάτου «Έκ στηθι φρίττων Ούρανέ...», ο ίδιος δέ έβόδισε προς την άγχόνην άπτότος ψάλλον τó «Ότε κατήλθες προς τόν θάνατον...».

★

Μιχαήλ Κουτσόφτας, εκ Παληομετόχου, εργάτης, έτών 22. Κατεδικάσθη είς θάνατον, με την κατηγορίαν, ότι έξετέλεσεν Άγγλον άεροπόρον έν Λευκωσία. Απηγχονίσθη την 21.9.

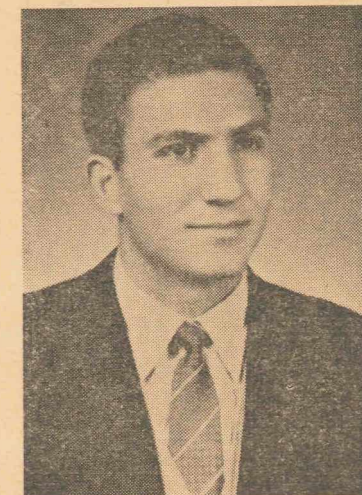


1956. Είς την τελευταίαν του έπιστολήν έγραφε: «Είμαι εύτυχισμένος και ύπερήφανος, γιατί ο Θεός με αξίωσε να μαρτυρήσω για ένα ιερό ιδανικό...».

★

Στέλιος Μαυρομμάτης, εκ Λάρνακος τής Λαπήθου, υπάλληλος είς τó Βρετανικόν άεροδρόμιον Λευκωσίας, έτών 23. Κατεδικάσθη είς θάνατον, με την κατηγορίαν, ότι έπυροβόλησεν έναντίον μελών τής Βρετανικής Άεροπορίας είς Λευκωσίαν. Διετήρησεν άκμαιότατον τó ήθικόν του μέχρι τών τελευταίων του στιγμών, παρ' όλον ότι οί Άγγλοι δεσμοφύλακες—μαρτυρία του πατρός του—τάς τελευταίας ήμέρας ώδήγουν τόν ίδιον όσον και τούς συγκαταδίκους του τρίς τής ήμέρας πρό τής άγχόνης διά να έπιτείνουν την άγωνίαν των. Είς έπιστολήν του, γραφέισαν την παραμονήν του άπαγχονισμού του, έγραφε: «Αισθάνομαι τόν έαυτόν μου ί-

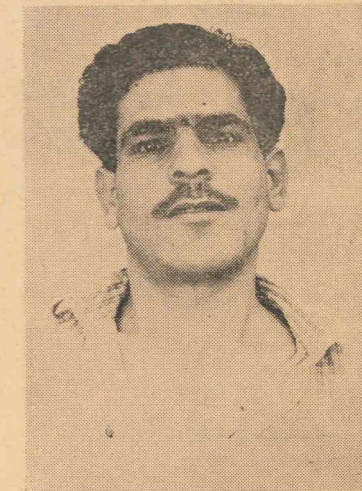
σχυρόν και γαλήνιον, γιατί έχω τόν Χριστό μέσα μου... Θέλω να ξαίρετε, πώς ο υίός και άδελφός σας πέθανε με τó χαμόγελο στα χείλη, γιατί κράτησε



μέχρι τέλους τόν ιερόν όρο που έδωκε, να θυσιασθή για την έλευθερία τής Κύπρου». Απηγχονίσθη την 21.9.1956.

★

Άνδρέας Παναγίδης, εκ Παληομετόχου, εργάτης, έτών 23. Κατεδικάσθη είς θάνατον, με την κατηγορίαν, ότι έξετέλεσεν Άγγλον άεροπόρον είς τó Άεροδρόμιον Λευκωσίας. Έξετελέσθη συγχρόνως μετά του Κου-

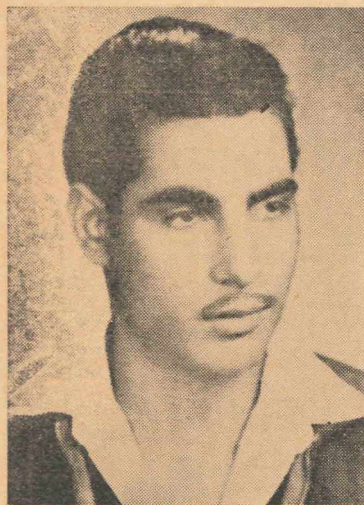


τσόφτα και του Μαυρομμάτη την 21.9.1956. Είς έπιστολήν προς τόν άδελφόν του, όλίγας ήμέρας πρό τής έκτελέσεώς του έγραψεν: «Αυτά τά σκοτεινά

κελιά που άλλοτε ήταν κελιά της φρίκης και του τρόμου είναι τώρα κελιά λαμπερά χαράς και υπερηφάνειας. Η άγνη ψυχή των Ελλήνων θανατοποινιτών έκανε και αυτές τες φυλακές ακόμα να τρανάζουν και οι τοίχοι να μιλούν ακόμα σπαράζοντας ότι δεν θέλουν να έχουν κλειστά και φυλακισμένες ψυχές σαν τας δικές μας. Περιμένουμε την ημέρα της εκτέλεσής σας σαν άγια ώρα της ελευθερίας.

★

Ευάγγελος Παλληκαρίδης, μαθητής του Γυμνασίου Πάφου, έτών 18, εκ Τσάδας. Κατεδικάσθη εις θάνατον υπό του Ειδικού Δικαστηρίου των Βρετανικών Αρχών, με την κατηγορίαν ότι μετέφερεν όπλον κατά την διάρκειαν της Έκτάκτου Ανάγκης, παρ' όλον ότι, κατά την γνωμοδότησιν του Άγγλου



ειδικού, τούτο ήτο ακατάλληλον πρὸς χρῆσιν. Φύσις λεπτή και ποιητική έβιάσθη πρὸς τὸ ικρίωμα υπό του ήγους του πενθίμου έμβαστηρίου της Ηρωικής Συμφωνίας του Μπετόβεν. Απηγχονίσθη την 14.3.1957. Αί τελευταία του λέξεις ήσαν όπως δώση ο Θεός να είναι ο τελευταίος απαγχονιζόμενος υπό των Άγγλων.

★

Μάρκος Δράκος, εκ Λεύκας, υπάλληλος της Έλληνικής Με-

ταλλευτικής Έταιρείας, έτών 28. Έκ των ήρωϊκωτέρων αγωνιστών της Ε.Ο.Κ.Α. και εις των σπουδαιοτέρων επιτελών του Διγενή. Έλαθε μέρος εις την δολιοφθοράν του Κυπριακού Ραδιοσταθμού, και διήυθνε την επίθεσιν κατά του Κεντρικού Αστυνομικού σταθμού Λευκω-



σίας, τον Ιούνιον του 1955. Έγκλεισθείς εις τὸ φρούριον Κυρηναίας έδραπέτευσε τον Σεπτέμβριον του 1955. Πληγωθείς εις την περίφημον μάχην των Σόλων κατώρθωσε να διαφύγη την σύλληψιν. Έπεσεν εις σύγκρουσιν μετά των Βρετανικών Δυνάμεων της περιοχής Τροόδους την 18.1.1957.

★

Γρηγόρης Αύξεντιου, εκ Λύσης, έφεδρος αξιωματικός του Έλληνικού στρατού, έτών 28. Η πλέον θρυλική μορφή του Άγώνος. Ητο ο ύπαρχηγός του ΔΙΓΕΝΗ, από τον όποιον εξετιμάτο και ήγαπάτο ιδιαιτέρως. Αγωνιστής καταπληκτικής ευτολμίας έγνετο ολοκαύτωμα δια να μη παραδοθῆ εις τους Άγγλους. Κυκλωθείς υπό 5 περίπου χιλιάδων Βρετανών στρατιωτών, κατόπιν προδοσίας, εις τὰ ὄρη του Μαχαιρά, και πολεμήσας μόνος επί 11 ώρας εναντίον ολοκλήρου Βρετανικής στρατιάς έκάη δια βενζίνης ριφθείσης άνωθεν υπό των Άγγλων δι' έλικόπτερου την 3.3.1957. (Ίδὲ σχετικὴν φωτογραφίαν εις τὸ Μουσείον Άγώνος, Α' αίθουσα άριστερά).

Συμφώνως πρὸς την έκθεσιν του Βρεττανου άνακριτου «ο θάνατος του ήρωος προήλθεν από «έκπυρσοκροτήσασαν» σφαίραν. Κατά την μαρτυρίαν του συν-



τρόφου του, Αύγ. Ευσταθίου, «οὐδ' επί στιγμὴν εύρέθη εις άπόγνωσιν, οὐδ' έχασε τὸ ήθικόν του. Ο ήρωος άπνηθρακώθη δια βενζίνης, ή οποία ήτο τόση, ώστε ήδύνατο να καύση ολόκληρον τὸ θουνόν».

★

Στυλιανός Λένας, εκ Χανδριών, σιδηρουργός, έτών 24. Έκ των σεμνοτέρων και ικανω-

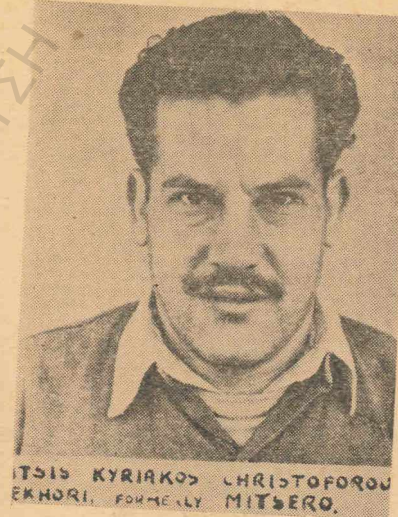


τέρων στελεχών της Όργανώσεως. Ο πλέον ικανός εις την

κατασκευὴν βομβών και χειροβομβίδων έγχωρίου κατασκευής, έξ οδ και τὸ επώνυμον «Γκρούπ», υπό τὸ όποιον ήτο γνωστός εις τὰ σπουδαιοτέρα μέλη της Ε.Ο.Κ.Α. Πληγωθείς εις ένοπλον σύγκρουσιν παρά τὸ Πελένδρι, μετεφέρθη υπό των Άγγλων εις τὸ Βρετανικόν νοσοκομείον Άκρωτηρίου, όπου άπέθανεν. Παρ' όλας τας εκκλήσεις των γονέων του, ή σορός του δεν παρεδόθη πρὸς ταφήν εις τὸ χωρίον του. Έτάφη εις τας Κεντρικὰς Φυλακάς Λευκωσίας την 28.3.1957.

★

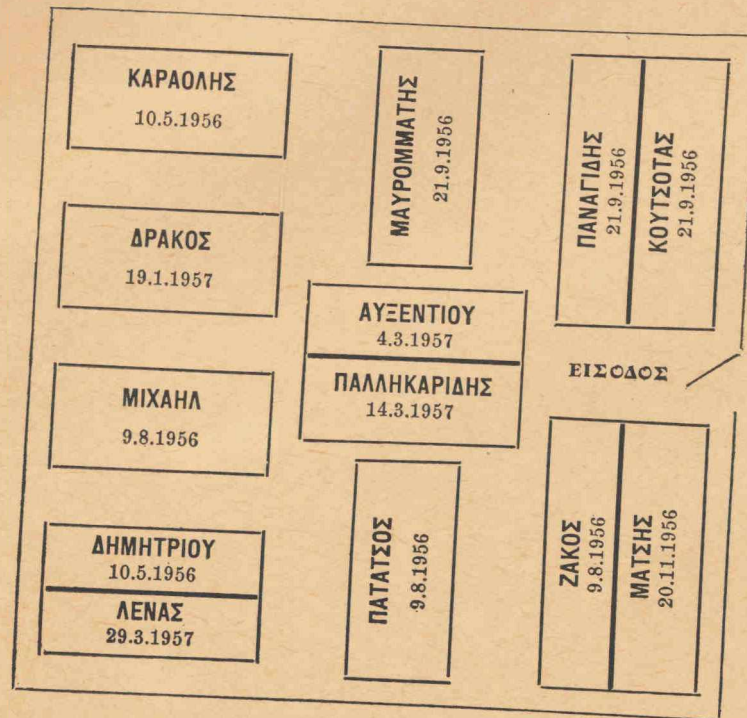
Κυριάκος Μάτσης, εκ Παλαχωρίου, γεωπόνος, έτών 32. Έκ των άγνωτέρων και ήρωϊκωτέρων στελεχών της Όργανώσε-



ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΧΡΗΣΤΟΦΟΡΟΥ ΕΚΗΘΡΙ, FORMERLY MITSERO.

ως. Κυκλωθείς κατόπιν προδοσίας υπό των Βρετανικών Δυνάμεων, δεν παρεδόθη, άλλ' ά-

φοῦ εξησφάλισε την έξοδον των συντρόφων του εκ του κρησφυγέτου, άπήντησεν εις τους Βρεττανούς πολιορκητάς του: «Έγὼ θὰ έξέλθω πολεμὼν! Φυλαχθήτε!» Χειροβομβίδς ριφθείσα υπό των Βρεττανών εντός του κρησφυγέτου τον διεμέλισεν οϊκτρῶς. Ο τρόπος του θανάτου, υπήρξε συνέπεια των πεποιθήσεών του, όπως αῦται παρουσιάζονται εις ήθικὴν άρχήν, διαλαμβάνομένην εις τὸ έργον του Πολ. Δημητρακοπούλου «Σιδηρὰ Διαθήκη», την όποιαν υπεγράμμισε και έμονογράφησεν ολίγας ήμέρας πρὸ του θανάτου του, την έξης: «Έκλεξε όσον ήμπορείς τον τρόπον του θανάτου σου. Ένας ώραϊός θάνατος είναι συνήθως ή ευγενεστέρα πράξις της ζωής». (Ίδὲ Μουσείον Άγώνος Α' αίθουσα).



Τὸ σχεδιάγραμμα των «Φυλακισμένων Μνημάτων»

Τιμᾶται 15 μιλς

ΤΥΠΟΙΣ: «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ» ΛΕΤΚΩΣΙΑ